

УДК: 355.133:159.9 (477)

Бараннік В.А., підполковник, к. психол. н., доцент, старший офіцер відділу НМУ Національної академії оборони України

СУТНІСТЬ ТА ЗАВДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ НА СТАДІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЛУЖБИ ЗА КОНТРАКТОМ

Стаття присвячена розкриттю порядку роботи офіцерів бригади з психологічного супроводу військовослужбовців – контрактників на етапі їх адаптації до професійної діяльності. Ключові слова: психологічний супровід, адаптація, військовослужбовець – контрактник.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічна адаптація.

Актуальність дослідження. Актуальність вирішення проблеми психологічного супроводу адаптації військовослужбовців – контрактників Збройних сил України зростає з кожним роком. В першу чергу це зумовлено нагальними потребами сучасності у створенні армії нового типу – оптимальної за чисельністю, професійно підготовленої, тобто армії створеної на контактній основі. Армії яка буде забезпечена поряд з високоякісними зразками зброї та обладнання, і спеціально відібраними, навченими та адаптованими до діяльності в екстремальних умовах, здатними протистояти негативному впливу стресових факторів служби, виникненню нервово психічних розладів військовослужбовцями – контрактниками.

Тому, саме адаптацію до безпосередньої діяльності можна вважати одним з найважливіших напрямків прикладання зусиль військових психологів у здійсненні заходів психологічного супроводу.

Відповідно до вище сказаного мета статті полягає у визначенні завдань психологічного супроводу посадових осіб бригади.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різні аспекти проблеми психологічного супроводу адаптації військовослужбовців до служби знайшли своє відображення у роботах вітчизняних військових психологів. Розроблені заходи психологічного супроводу адаптації до діяльності військовослужбовців строкової служби (Г.В. Ложкін, 2002; В.М. Невмержицький, 2002), миротворців (Н.А. Агаєв, 2006)

На сучасному етапі під психологічним супроводженням діяльності в основному розуміється: цілісний процес реалізації професійно-психологічного потенціалу особистості і задоволення потреб суб'єкта діяльності [1, 6], або ж цілісна система психологічних заходів, що спрямована на підтримку оптимального рівня працездатності для забезпечення високої готовності виконувати завдання, які проводяться під час військово-професійної діяльності командирами і психологами структур виховної роботи [2, 3].

Тому, ми під психологічним супроводженням професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом будемо розуміти сукупність заходів спрямованих на підтримку психологічної готовності до професійної діяльності та стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки.

Відповідно до вище сказаного **мета** статті полягає у визначенні завдань психологічного супроводу посадових осіб бригади.

Виклад основного матеріалу. Загальними завданнями психологічного супроводження адаптації контрактників є: визначення дезадаптуючих факторів які ускладнюють процес військової служби; зниження рівня і сили когнітивних, емоційних і соціально-психологічних порушень, які зумовлені дезадаптуючими факторами; розвиток психологічної сумісності членів екіпажів та підрозділів; психологічна підтримка у покращенні психологічних характеристик і емоційного стану військовослужбовця; формування ретельності, витриманості, пунктуальності, точності у виконанні розпоряджень; оцінка професійного потенціалу військовослужбовця служби за контрактом при призначенні на вакантну посаду в процесі проведення співбесіди; психологічний тренінг розвитку комунікативних якостей, адекватності у самооцінюванні; підтримка у побудові стосунків із старшими.

Адаптації є багатогранним процесом, тому розрізняють наступні її види: психофізіологічну, соціально-психологічну і професійну адаптацію.

Психофізіологічна адаптація – це звикання до нових для організму фізичних та психологічних навантажень, режиму, темпу та ритму праці, санітарно-гігієнічних факторів військово-професійного середовища, особливостей організації режиму харчування та відпочинку.

Завданнями психологічного супроводження виступають: діагностика професійно-значимих психологічних властивостей, так як

цей вид адаптаційного синдрому часто детермінований прихованою професійною непридатністю; психологічне консультування для мобілізації професійної активності контрактника; підтримка у саморегуляції емоційних станів та знятті стану тривоги; формування позитивної установки на подолання труднощів;

Соціально-психологічна адаптація - пристосування до нового соціального середовища, включення в систему військово-професійних міжособистісних зв'язків та стосунків, засвоєння нових соціальних ролей, норм поведінки, групових норм та цінностей, ідентифікація себе з військово-професійною групою. Найбільшу складність у молодих спеціалістів викликає засвоєння групових норм та включення в систему існуючих міжособистісних стосунків.

Тому, завданнями психологічного супроводження виступають: індивідуальне консультування спрямоване на допомогу у засвоєнні норм професійної поведінки, попередження можливих наслідків їх порушень; підтримка у вирішенні конфліктних ситуацій, що обумовлені невиконанням групових норм поведінки; розвиток почуття соціальної захищеності, актуалізації резервних можливостей спеціаліста; надання необхідної інформації про нову для військовослужбовця – контрактника соціальну ситуацію розвитку та норми військово-професійної поведінки; психологічна підтримка під час виконання нових обов'язків, формування позитивної думки оточуючих про себе, чи зміни існуючої негативної оцінки.

Професійна адаптація являє собою пристосування набутого професійного досвіду та стилю поведінки і діяльності до вимог конкретної військової посади (ситуації), уміння швидко звикнути до незвичних факторів зовнішнього середовища, засвоєння військовослужбовцем за контрактом нових для нього професійних функцій та обов'язків, включення в професійне співробітництво та партнерство, поступовий розвиток конкурентноздатності.

Психологічне супроводження зводиться до оцінки реальної компетентності спеціаліста, надання допомоги у підвищенні кваліфікації, подолання почуття професійної неповноцінності, що з'являється, формування адекватної професійної самооцінки.

Відповідно до вище сказаного, на нашу думку доцільно основні зусилля психологічного супроводження у бригаді зосередити на створенні позитивних умов професійної та соціально-психологічної адаптації військовослужбовців – контрактників до реальних умов

служби і безболісного входження в колективи батальйонів (дивізіонів) та окремих рот (батарей).

Заходи психологічного супроводження, які здійснюються посадовими особами бригади поділяються на індивідуальні та організаційні.

Командир бригади раз у півроку проводить наступні заходи планування психологічного супроводження на етапі професійної адаптації: затверджує план заходів психологічного супроводження адаптації до професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом; планує проведення навчально-методичних зборів з ними, у процесі яких передбачаються: показові, інструктивно-методичні заняття, виступи кращих військовослужбовців за контрактом з обміном досвідом. Крім того, він ставить завдання заступнику командира бригади з гуманітарних питань та офіцерам відділення з гуманітарних питань бригади, щодо проведення заходів психологічного супроводження та підводить його підсумки. Індивідуальна робота полягає в тому, що раз в три місяці: приймає участь у підборі осіб офіцерського складу які будуть задіяні на проведення заходів психологічного супроводження адаптації; на нарадах заслуховує результати становлення молодих контрактників. Щомісячно контролює виконання заходів психологічного супроводження адаптації військовослужбовців служби за контрактом. В день прибуття контрактника сумісно з заступниками та начальниками служб проводить зустріч і бесіду з ним, максимально вводить у стан справ у підрозділі, характер і особливості завдань, що виконуються, сержантам дають коротку характеристику і оцінку рівня бойової готовності, професійної підготовки, військової дисципліни і морально-психологічного стану їх майбутнього підрозділу.

Заступник командира бригади з гуманітарних питань раз у півроку розробляє план заходів психологічного супроводження етапу адаптації до професійної діяльності. До організаційних заходів, які проводяться раз в півроку належить розподіл контрактників з урахуванням індивідуально-психологічних якостей. Раз у три місяці організовує інформування щодо психологічних і психофізіологічних особливостей військових професій; дослідження професійно-значимих психологічних властивостей; навчання підлеглого офіцерського складу особливостям проведення психологічного супроводження на етапі оптації; аналіз існуючого стану психологічного супроводження адаптації до професійної діяльності контрактників. Раз в місяць орга-

нізує: визначення дезадаптуючих факторів професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом; визначення кола психологічних труднощів які постають в процесі адаптації; заняття з розвитку пізнавальних можливостей військовослужбовців служби за контрактом; інформування про норми військово-професійної поведінки в новому підрозділі; розвиток індивідуально-психологічних якостей і властивостей, які сприятимуть успішній адаптації; заняття з питань психологічного супроводу тих офіцерів які будуть задіяні для проведення професійної підготовки з військовослужбовцями служби за контрактом. Щотижня організує: психологічне консультування військовослужбовців, які відчують ускладнення під час входження в новий колектив; спостереження за психічним станом військовослужбовців служби за контрактом в процесі їх адаптації. Індивідуальна робота полягає у тому, що раз у півроку приймає участь у підборі осіб офіцерського складу які будуть задіяні на проведення заходів психологічного супроводження адаптації та інформує командний склад про сутність і призначення психологічного супроводження професійної адаптації. Щомісячно аналізує існуючий стан психологічного супроводження військовослужбовців на етапі адаптації. Щотижня проводить профілактичну бесіду з дезадаптованими військовослужбовцями служби за контрактом.

На офіцера з МПЗ військової дисципліни покладається участь у розробці до плану психологічного супроводження адаптації військовослужбовців служби за контрактом та заходів спрямованих на визначення та корекцію дезадаптивних факторів професійної діяльності. Індивідуальна робота полягає в тому, що щомісячно: визначає військовослужбовців служби за контрактом схильними до порушень військової дисципліни; проводить заняття спрямовані на формування позитивної установки щодо подолання труднощів у військовослужбовців служби за контрактом схильних до порушень військової дисципліни. Щотижня надає підтримку у вирішенні конфліктних ситуацій пов'язаних з професійною діяльністю.

Психолог бригади раз в півроку приймає участь у плануванні заходів психологічного супроводження адаптації військовослужбовців служби за контрактом до професійної діяльності. Щомісячно організує визначення психологічних складнощів адаптації в батальйонах і ротах до професійної діяльності. Нами встановлено, що до них належать: суворе регламентування всіх видів відносин, існую-

ча потенційна загроза здоров'ю, життю, інтенсивне фізичне навантаження, обмеження в раціоні харчування, алкогольна депривація (при наявності установок), обмеження матеріально-економічного характеру, обмежене спілкування з рідними, близькими, друзями, переважно одностатеве спілкування, примусове спілкування, необхідність безумовної підлеглості старшим, необхідність дотримання як формальних, так і неформальних норм поведінки, обмеженість у виборі та прийнятті рішень, недостатній обсяг звичних подразників, стимулювання агресивних, "чоловічих" принципів у поведінці, тенденція до обмеження проявів ініціативи, індивідуальності, обмеження у формах самовираження. Індивідуально постійно: проводить спостереження за психічними станами контрактників з метою своєчасного виявлення ознак дезадаптації; змінює негативне ставлення до дезадаптованих військовослужбовців служби за контрактом психологічними заходами. Кожні три місяці проводить: інструкторсько-методичне заняття з офіцерами бригади, які залучаються до психологічного супроводження етапу адаптації; заняття спрямовані на розвиток уміння контролювати емоційні прояви за допомогою аутогенного тренування. Щомісяця: оцінює рівень адаптованості військовослужбовців служби за контрактом з наступною батареєю психодіагностичних методик: методика діагностики тривожності (Ч.Д. Спілбергера, Ю.Л. Ханіна), Темпінг-тест та тесту Люшера; проводить заняття з розвитку психологічної сумісності членів екіпажів та підрозділів за допомогою тренінгу; проводить заняття з розвитку уміння вирішувати міжособистісні конфліктні соціально приємним чином; проводить психокорекційні заходи з військовослужбовцями для яких характерні ознаки дезадаптованої за методом самостійної психокорекції. Раз в тиждень проводить заняття з підтримки професійної активності психологічними методами. Щодня надає: допомогу у засвоєнні норм професійної поведінки, попередження можливих наслідків їх порушень шляхом індивідуального консультування; психологічну підтримку під час виконання нових обов'язків.

Командир батальйону кожні три місяці затверджує план заходів психологічного супроводження адаптації військовослужбовців служби за контрактом батальйону до професійної діяльності та ставить відповідні завдання заступнику командира батальйону з гуманітарних питань. Особисто, не рідше одного разу на три місяці проводить

підбір офіцерів батальйону, які будуть задіяні на проведення адаптаційних заходів. Щотижня проводить зустріч з особистих питань.

Заступник командира батальйону з гуманітарних питань раз у півроку: розробляє план психологічного супроводження професійної підготовки в батальйоні етапу професійної діяльності; підбирає сумісно з командиром та начальником штабу батальйону осіб офіцерського складу які будуть задіяні на проведення заходів психологічного супроводження. Щомісяця організує визначення в батальйоні дезадаптуючих факторів професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом. Щотижня організує інформування про норми військово-професійної поведінки в новому підрозділі. Індивідуальна робота полягає у тому, що раз в місяць проводить навчання офіцерського складу батальйону особливостям проведення психологічного супроводження на етапі адаптації. Щодня: проводить спостереження з метою встановлення військово-службовців, які відчують ускладнення під час входження в новий колектив; надає психологічну підтримку під час виконання військовослужбовцями нових обов'язків; визначає військовослужбовців служби за контрактом схильних до проявів відхильної поведінки; - проводить спостереження за психічним станом військовослужбовців батальйону які виявили бажання проходити військову службу за контрактом.

Командир роти раз півроку затверджує план психологічного супроводження адаптації у роті військовослужбовців служби за контрактом. Один раз на місяць організує заняття з офіцерами, прапорщиками і сержантами роти по особливостям проведення психологічного супроводження. Індивідуальна робота полягає в тому, що щотижня проводить індивідуальну співбесіду з військовослужбовцями схильними до відхильної поведінки. Щодня: спостерігає за особливостями перебігу процесу адаптації; проводить додаткові заняття з тими військовослужбовцями, які відчують ускладнення в адаптації до професійної діяльності.

Заступник командира роти з гуманітарних питань постійно надає психологічну підтримку військовослужбовцям служби за контрактом під час виконання ними нових функціональних обов'язків. Раз у півроку розробляє сумісно з командиром роти план психологічного супроводження адаптації до професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом. Індивідуальна робота полягає у тому, що раз у півроку розробляє пропозиції командирі роти, щодо комплектування

підрозділів на основі психологічної сумісності саме військовослужбовців служби за контрактом. Раз в три місяці розробляє пропозиції, щодо розподілу військовослужбовців служби за контрактом з урахуванням їх індивідуально-психологічних якостей та психологічної сумісності. Щомісячно: визначає дезадапту-ючі фактори професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом; аналізує існуючий в роті стан психологічного супроводження військовослужбовців на етапі адаптації; інформує командира роти та командирів взводів про сутність і призначення психологічного супроводження на етапі адаптації контрактників до професійної діяльності. Щотижня: визначає дезадаптуючі фактори професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом; визначає військовослужбовців роти, які відчувають ускладнення під час входження в новий колектив. Щодня: проводить співбесіди з військовослужбовцями, у яких спостерігаються дезадаптивні ознаки; визначає контрактників схильних до проявів відхильної поведінки; спостерігає за психічним станом військовослужбовців служби за контрактом роти на протязі адаптаційного етапу.

Індивідуальна робота командира взводу полягає в тому, що він щодня: визначає військовослужбовців, які відчувають ускладнення під час входження в новий колектив; надає професійних консультацій під час виконання нових обов'язків; встановлює військовослужбовців служби за контрактом схильних до проявів відхильної поведінки; спостерігає за психічним станом військовослужбовців – контрактників взводу під час адаптації; спостерігає за проявами психічних процесів та станів військовослужбовців служби за контрактом під час професійної діяльності.

Таким чином, підводячи підсумки можна зробити наступні **висновки**.

1. Під психологічним супроводженням професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом розуміється сукупність заходів спрямованих на підтримку психологічної готовності до професійної діяльності та стійкості до впливу стрес-факторів службово-бойової обстановки.

2. Розроблена система роботи посадових осіб бригади з психологічного супроводження професійної діяльності військово-службовців служби за контрактом включає планово-організаційні заходи психологічного супроводження та індивідуальну роботу: командира бригади та

командирів батальйонів, рот та взводів, заступника командира бригади (батальйону, роти) з гуманітарних питань, офіцерів відділення з гуманітарних питань бригади.

Перспективи подальших розробок полягають у створенні системи роботи посадових осіб бригади безпосередньо на етапі професійної діяльності військовослужбовців служби за контрактом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э.Ф. Психология профессий: Учебное пособие для студентов вузов. - 2-е изд. перераб., доп. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 336 с.

2. Корольчук М.С. Принципи та сутність соціально-психологічного забезпечення професійної діяльності корабельних спеціалістів // Матеріали наукової конференції: Індивідуальні психологічні властивості людини і професійна діяльність. – Черкаси: Вид-во ЧДУ, 1997. – С. 154 – 162.

3. Криворучко П.П. Психологічне забезпечення професійної діяльності військових спеціалістів: Навчальний посібник. – Київ: МО України КІСВ, 1999. – 78 с.

4. Ложкін Г.В. Психологічне супроводження діяльності військовослужбовців в екстремальних умовах: Навч. посіб. – Житомир: ЖВІРЕ, 2002. – 273 с.

5. Невмержицький В.М. Психологічні детермінанти адаптації військовослужбовців строкової служби до особливих умов діяльності: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2002. – 19 с.

6. Осухова Н.Г. Психологическое сопровождение личности в период адаптации к жизненным изменениям // ПрофорIENTATION и психологическая поддержка - новые возможности занятости: Тез. докл. Межрегиональной научно-практической конференции. – М., 1996. – С. 103 – 105.